

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 1, 2017
Sayfa: 21-42

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[12-12-2016] – [24-01-2017]

Klâsik Türk Edebiyatına Yansıyan Yönleriyle “Galata”*

Gülçin TANRIBUYURDU

Arş. Gör. Dr., KOÜ, Fen Edebiyat Fakültesi
RA. ,Kocaeli University Faculty of Arts and Sciences
gtanribuyurdu@yahoo.com.tr

Öz

Yüzyıllardır “sultanların şehri”, “şehirlerin ecesi”, “Doğu’nun incisi” gibi adlarla anılan, fethiyle çağlar kapatıp çağlar açan bir şehirdir İstanbul. Medeniyetler beşiği olarak da tanımlanabilecek bu şehir, uzun ömürlü bir imparatorluğa başkentlik ederken, kendisine bağlı coğrafyaların kültürlerinde de belirleyici bir rol üstlenmiştir. İstanbul’un geride kalan yüzyıllarını güçlü çizgilerle temsil eden Galata, bir kültürel gerçekliği simgeleyen fiziksel çekiciliği ve tarihi bir belge oluşuyla önem arz etmektedir. Galata; Osmanlı toplumunda, Haliç’in karşı kıyısıyla birçok bakımdan ters düşen, çoğu zaman da gizli ilişkilere şahitlik eden bir semt olarak İstanbul surları dışında bir mahalle konumunda kalmışsa da günlük yaşamın iktisadi yönünü desteklemiş, aydın kesimin içten içe ilgisini çekmesi sebebiyle İstanbul’un gündelik hayatına kültürel açıdan damgasını vurmuş ve kentin Avrupa’ya açılan penceresi durumuna gelmiştir. Bu çalışmada “hayattan kâm alma”nın birçok pratiğinin yaşandığı bu semti keşfetme zorunluluğundan yola çıkılarak, Galata’nın klâsik şiire yansıyan yönlerinden söz edilecek ve örnek beyitler ışığında dönemin sosyal yaşantısına dair ipuçları elde edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Sosyal Hayatı, Eski İstanbul, Galata (Kalata), Klâsik Türk Şiiri.

Galata Which Reflects The Ways Of Classical Turkish Literature

Abstract

İstanbul is a city which has been remembered and called “City of Sultans”, “Queen of Cities” and “Pearl of the East” for ages and has opened and closed ages with its conquest. This city which can also be defined as cradle of civilizations has been the capital city of a long life empire and it has taken a determining role in the cultures of geographies depended on itself . Galata representing the bygone centuries of İstanbul with the strongest lines is of importance with its physical charm symbolizing a cultural reality and with its being an historical document. Even though Galata has been a city quarter remained outside Istanbul Bulwarks, as a district which has come into conflict with the counter shore in many respect and has witnessed to the confidential relations in Ottoman Society, it has supported the economical side of the daily life, has left its mark on the daily life of Istanbul in terms of culture due to being that it attracted the intelligentsia inwardly, and it has become the window of the city opened to Europe. In this study, commencing from obligation to discover this district where many practices of “enjoying life” are experienced, the sides of Galata as reflected to the Classical Turkish Poem shall be addressed and it will be tried to obtain some cues about the social life of that period in the light of sample verses.

Keywords: Ottoman Social Life, Ancient Istanbul, Galata (Kalata), Classical Turkish Poetry.

Giriş

Şiirlere, romanlara konu olan güzelliği, nesilleri büyüleyen ihtişamlı tarihi ve medeniyetler beşiği olma yolundaki misyonuyla, yüzyıllardır kendisine yakıştıran "Doğu'nun İncisi" sıfatını layıkıyla taşımış bir şehirdir İstanbul. Bu şehir, fethiyle bir çağı kapatıp yeni bir çağın kapılarını aralarken yüzlerce yıllık köklü bir imparatorluğun başkentlik tahtında gururla oturmuş, padişahların görkemli saraylarına ev sahipliği yaparak "Sultanlar Şehri" olarak anılmıştır. Sâmiha Ayverdi'nin, "Kimdir o? Âb-ı hayat içmiş güzelliği, dilber ve sihirli kaameti, tamâ ve hased uyandıran güzelliğiyle çağlar kapayıp çağlar açan bu kahraman kimdir?" (1971:5) diye sorduğu ve cevabında İstanbul'u gizlediği satırlar, bu şehrin asırlar ardından gülümseyen güzelliğini ve haşmetli mazisini anlatmaya muktedirdir. Tarihsel süreçte pek çok defa Doğu ile Batı'nın yollarının kesiştiği ve bir çok hesaplaşmaya tanıklık etmiş bu dünya şehri, Osmanlı döneminde Dersaadet olarak isimlendirilmiş, 19.yüzyıl ortalarına kadar kentin merkezi olarak anılan Suriçi ve onun yanında Üsküdar, Galata ve Eyüp olmak üzere dört bölgeye ayrılarak anılmıştır. Bu bölgeler şehrin kendine özgü bir kimlik kazanmasında, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısının şekillenmesinde, bir mozaiğin parçalarıymışçasına ve her bir parçanın değeri bir diğerinden az olmamacasına asırlara meydan okuyarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hatta bu semtler şehirleri kadar ünlü olmuş, hafızalardaki İstanbul; kimi zaman Üsküdar kimi zaman Eyüp kimi zaman da Galata olarak şekillenmiştir. Şâir Livâyî'nin, "Ey gönül! Denizden geçip Üsküdar'a gidelim, Galata'ya varıp gül gibi (kırmızı) saf ve berrak şarabı içelim; geçmiş ve gelecek kaygısından kurtulup gel İstanbul'a gidelim" anlamındaki mısraları bu kabil bir söylemdir.

Üsküdarâ varalum deryâ yüzinden geçelüm
Gül gibi varup Galatada mey-i nâb içelüm
Mâzî vü müstakbeli koyup geçenden geçelüm
Ey gönül gel 'azm-i taht-ı Âl-i 'Osmân idelüm
Livâyî Dîvânı. mus.16/2

İstanbul'a bağlı semtler arasında adı geçen ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden Galata, İstanbul'un geride kalmış yüzyıllarını güçlü çizgilerle temsil eden ayrıcalıklı bir semttir. Çünkü bu yerleşim yeri, İstanbul'un en az bozulma ile günümüze gelebilmiş sayılı semtlerindendir. Gerek fiziksel çekiciliği gerek tarihî dokusuyla ayrı bir önem arz eden bu semt, öyle sanılır ki, bugünün Galatası'nda eski İstanbul'un Frenk mahallesini bulmaya çalışanların çok da zorlanmayacakları bir bölgedir. Heybetli bir kulenin eteklerine yayılan bu modern semt, aynı zamanda İstanbul'a bağlı diğer yerleşim yerlerinden de farklı bir duruş sergilemekte, Batılı bir gezginin

kalemimde “gerçek olmak için gereğinden fazla tanıdık ve Doğulu olmak içinse gereğinden fazla kozmopolit” sözleriyle sayfalara kazanmaktadır (Eldem v.d., 2000:163). Bu yönüyle İstanbul sosyal yaşantısına pek çok bakımdan damgasını vuran Galata, içerisinde döneminin tarihi atmosferini, inanç ve geleneklerini, sosyal yaşam pratiklerini gizleyen ve renkli imajlarla okuyucularına farklı dünyaların kapılarını açan klâsik Türk şiirine de pek çok yönüyle konu olmaktadır. Daha çok meyhaneleri, kulesi, surları, gemicileri ve Hıristiyan güzelleriyle söz konusu edilen Galata, şiirlerinde bu semti zikreden şâirler için, nadide bir semttir ve İstanbul’un en güzel yüzlerinden biridir. Bu doğrultuda şâir Helâkî, bu güzel semt ve onu içinde barındıran eşsiz şehrin sonsuza dek var olması için Allah’a yalvarmakta ve “Allahım! İstanbul ve Galata’yı yıkıp yok etme, çünkü onların içlerinde bir nefeslik can bulmak (bile) büyük bir mutluluktur” anlamında şöyle demektedir:

İçinde bir nefes dirlik dirilmek hoş sa’âdetdür
İlâhî yıkma bünyâdın Sitanbuluñ Kalatanuñ
Helâkî Dîvânı. tah.5-II/2

İstanbul ve Galata övgüsünde mübalağalı bir söylem geliştiren Livâyî ise, bu yerlerin benzersiz güzelliklerinden söz etmektedir. Şâir, “Âlemde bu iki güzel şehir gibisini görmedim, hiçbir yerde İstanbul ve Galata’nın benzeri yoktur” anlamında şu beyti kaleme almaktadır:

Felekde görmedüm mislin bu iki şehir-i garrânun
Nazîri yoh durur hergiz Sitanbul u Galatanun
Livâyî Dîvânı. g.265/1

Eski bir Ceneviz kolonisi olan Galata’nın antik çağdaki adı “İncirlik” manasındaki Sykai, Skilas ya da Sykena’dır. Kaynaklarda “Gala” sözcüğünün Rumca “süt” anlamına geldiği ve Galata adının semtteki süt hanelere gönderme yapılarak türetildiği yazılı olmakla birlikte, bu görüşü destekleyecek kanıtlar bulunamadığı bilgisine de yer verilir. Semtin adının kaynağına ilişkin en itibar edilen görüş, Galata’nın İtalyanca “denize inen yol” ya da “denize çıkıntı teşkil eden toprak” anlamındaki “calata” sözcüğünden türetilmiş bir isim olduğudur (Deleon, 2000:15, Koçu, 1973:5882, Banoğlu, 2007:189, Freely, 2000:241).

Galata, 12. yüzyılda bazı ayrıcalıklarla oraya yerleşen Cenovalılarla, parlak günlerine doğru ilk adımı atarken, 13. yüzyılda artık tamamıyla Ceneviz egemenliğinde bir Latin kolonisi olarak tarihi değerini kazanmaya başlamıştır. Cenevizler tarafından bir ticaret limanı haline getirilen semt, kısa süre sonra Rumların saldırılarından korunmak amacıyla kalın surlarla çevrilmiştir. 18. asır İstanbul’u anlatan İnciyan bu surlardan şöyle bahsetmektedir: “Galata, İstanbul’un karşısında yarım milden daha az bir mesafede, surla çevrili bir kasabadır. Şehir, eski üslupta yapılmış bir çok kuleleri olan surlarla çevrilidir. ...Galata suru, muhtelif yerlerindeki Latince kitabelerden anlaşıldığı gibi, şehrin fethinden az evvel Cenovalılar

tarafından yapılmıştır" (1977:100). M. Zeki Pakalın'ın ise bu surların nitelikleri ile ilgili daha ayrıntılı olarak şu bilgiyi vermektedir: "İstanbul ile Galata ciheti vaktiyle metin bir sur ile çevrili idi. Şimdi bile harabeleri görülen bu surların Marmara'ya ve Halic'e karşı olan tarafları yalnız birer kat ve karaya rastlayan kısımları üç kat bedenden ve kısmen kuru, kısmen sulu birer hendekten müteşekkil idi" (1993:315). Özellikle Batılı gezginlerin ve ayrıca Osmanlı toplumunun zihnindeki Galata imajının şekillenmesinde, semtin, diğer yerleşim yerlerinden daha kalabalık ve kozmopolit bir yerleşim bölgesi olmasının yanı sıra, ardında bitmez tükenmez serüvenler barındıran bu heybetli surlarının olduğu âşikardır. Bu doğrultuda, dîvân şâirlerinin Galata'yı vasıflandırdığı beyitler aynı zamanda semtin fiziki konumuna ilişkin notlar da sunmaktadır. Göz yaşlarının deniz, gözlerin de bu gözyaşı denizinin birer tarafında yer alan Galata ve İstanbul olarak düşünüldüğü bir beyit, okuyucuyu söz konusu semtin Haliç'in diğer yakasında oluşunu ve İstanbul'un karşı tarafında yer almasını zihninde canlandırabileceği bir kompozisyonun içine dahil etmektedir:

Yaşum deryâsının iki yanında bu iki çeşmüm
Biri şehr-i Sitanbuldur biri şehr-i Kalatadur
E.Nazmî Mecma'ü'n-nezâir g.1484/2

Semt söz konusu fiziksel çekiciliği ve güzelliğiyle çeşitli benzetmelere de konu olmuştur. Bunlardan en dikkat çeken Galata'nın cennete teşbihidir. Şem'î'nin, mübalağalı bir söylemle Galata'yı cennet bahçesine benzettiği, "İstanbul'un şaşılacak bir hali vardır gelen gitmez, Galata sanki cennet bahçesidir, giren çıkmaz" anlamındaki şu beyti durumu örneklendirir niteliktedir:

'Acâyib hâleti vardır gelen gitmez Sitanbuldan
Sanasın bâğ-ı cennetdür giren çıkmaz Kalatadan
Şem'î Dîvânı g.123/7

Galata'nın cennete teşbihindeki en büyük etken şüphesiz içinde barındırdığı eşsiz güzellerdir. Nihânî, güzelleri görmek ve seyretmek isteyenlerin, Galata'ya gitmelerini öğütlemekte, "A Nihânî! Güzeller madenini görmek istersen, bazen İstanbul'a gel bazen de Galata'ya git" anlamındaki beytinde, oralardaki güzelleri, bir madene benzetmektedir:

Ey Nihânî görmek istersen güzeller kânını
Gâh İstanbul'a gel git geh Kalatadan yana
E.Nazmî Mecma'ü'n-nezâir g.178/6

Edmondo De Amicis'in kaleminde, "Haliç ile Boğaz arasından denize doğru uzanmış bir tepenin üzerine kurulan ve İstanbul'un merkezi" (2013:55)

olarak tanımlanan Galata, tarihten bugüne çeşitli kültür ve dillerin bir arada yaşandığı bir mozaik görüntüsü çizmiştir. Bizans, bu bölge için “karşı” anlamındaki “Pera” sözcüğünü kullanmış, bu karşı oluş hem Haliç’in diğer yakasında olmayı hem de ilişki kurmaktan kaçınılan bir yabancılığı temsil etmiştir. Semt, Ceneviz egemenliğinde olduğu gibi İstanbul’un fethinden sonra da Fatih Sultan Mehmed’in Cenevizlere tanıdığı iktisadi ve toplumsal haklarla ayrıcalıklı bir bölge olma sıfatını korumuş, bu tarihten itibaren yavaş yavaş İstanbul’un Avrupa’ya açılan kapısı sayılmıştır (Işın, 1995:42-43). Denilebilir ki güzel ama yabancı görünümlü bu semt fetihten önce de, sonra da bir karşıtlığın muhatabı olmaktan kendini kurtaramamıştır. Peki nedir bu kuşkunun ve karşı oluşun nedeni diye sorulsa, batılı bir gezginin satır aralarında yer alan şu cümleler bu sorunun cevabını vermeye yeterli olacaktır: “Galata’da Osmanlı İmparatorluğu’nun başka yerlerinde asla bulunmayan bir özgürlük tadılır. Galata, Türkiye’nin göbeğinde bir Hıristiyan kenti gibidir” (Thournefort, 2005: II-38). Bir şiir mecmuasında kayıtlı olan ve “Galata semti puta (benzeyen) gümüş (tenli) güzellerle doludur; (orayı görsen) Hz.İsa’nın kilisesinin gül bahçesi sanırsın” anlamındaki beyit ise bu gezginin semtin nüfusuna ilişkin söyleminin adeta şiirsel bir ifadesi durumundadır:

Tolu sîmîn sanemlerle içi şehri-i Kalatanuñ
Sanasın gülşen-i bâg-ı riyâz-ı deyr-i ‘Îsâdur
Pervâne Beg Mecmu’ası

Galata’nın nüfus yapısındaki bu çeşitliliği bölgeyi anlatan diğer gezginlerin satırlarından da takip edebilmek mümkündür. Batı ile Osmanlı dünyası arasındaki kültürel ve ticari ilişkilerin en önemli ayağını oluşturan ve Bizans’tan Osmanlı’ya değin uzun yıllar İstanbul’un bir dış mahallesi görünümü çizen bu semte ilişkin bilgiye tesadüf edilen bir kaynak “Galata, çoğu Ermeni ve Rum, Perşembe pazarı tarafında da Avrupalılar olmak üzere Hıristiyanlarla meskündür. Kasabada bir miktar Türk ve Yahudi de vardır (İncicyan, 1970:101) diye yazarken, bir diğeri sandalla ya da yelkenli kayıklarla geçilen Galata’da oturan halkın çoğunu Hıristiyan tacirler, Rumlar, İtalyan ve başka uluslar oluşturuyor” (Vratislav, 1996:66). demektedir. 17. yüzyılda Evliya Çelebi ise semtin nüfusunu “Galata halkı birkaç fırkadır. Gemiciler, tüccarlar, sanatkârlar, gemi marangozları ile kalafatçılar. Meyhanecileri Rum, satıcıları Ermeni, ulufecileri Yahudi’dir” satırlarıyla anlatmaktadır (1969:133). Evliya Çelebi’nin bu dört ana meslekten biri olarak işaret ettiği gemicilik, Galata bölgesi için büyük önem taşımaktadır. Çünkü yerleşim düzeni bakımından tipik bir Akdeniz liman şehri özelliği taşıyan bölge, İstanbul’un fethinden evvel Cenevizlilere ait olduğu devirde de liman vasıtasıyla Karadeniz ve Akdeniz ticaretinin, fetihten sonra da Osmanlı’nın başkentinde milletlerarası deniz ticaretinin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. (Aybet, 2003:489). Avrupalı, Venedikli ve Floransalı tüccarlar kadar ticaretle uğraşan Akdeniz kökenli Türk kaptanları da Galata’da yerleşmeyi tercih etmişlerdir. (Kuban, 2000:

218-219). Galata liman çevresinin Haliç iskeleleri boyunca gerçekleştirdiği kültürel yapılanma, İstanbul gündelik hayatına da damgasını vurmuş, bu nedenle gemicilik, İstanbul'un alt-kültür dinamiklerinin en başta gelenlerinden olmuştur (Işın, 1995:46). Şâir Riyâzî'nin "Gözlerimi kayık, göz yaşlarımı ise deniz (olarak) hazırladım, artık o Galatalı gemici güzelini çağırınız (gel deyiniz)" anlamındaki beyti bu liman çevresindeki genç gemi tayfalarına bir gönderme niteliğindedir. Aşık, gemiyi ve denizi hazır etmiştir ama tek eksik Galata'da salınacak, gümüş tenini gösterip aşıkları aşka düşürecek sevgilidir. Dolayısıyla beyitte cinaslı bir söylemin içine dahil edilen "deniz" kelimesi hem akıllara gelen ilk anlamı hem de "deyiniz, söyleyiniz" anlamıyla aynı zamanda aşığın çağrısını dile getirmektedir:

Çeşmümi zevrâk idindüm gözlerüm yaşın deniz
Ol Galatavî gemici dilberine gel deniz
Hisâlî Metâli'ü-n Nezâir

Çok milletli bir dünyanın canlı bir tablosu görünümündeki Galata, pek çok bakımdan Avrupalı nüfusun merkezi olmuş, Doğu'daki Batı'yı temsil etmiştir. Gerard de Nerval'ın "Ne garip bir kent Konstantinopolis! İhtişam ve sefalet, gözyaşı ve sevinç, başka yerdekinden çok daha fazla keyfi davranış, ama aynı zamanda da daha fazla özgürlük var burada; dört farklı halk birbirinden çok da nefret etmeden birlikte yaşıyorlar. Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler" (2004:553) sözleri bu çok uluslu ve renkli dünyaya karşı, batıların şaşkınlık ifadesiyle örülü betimlemelerine bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu yönüyle semt, şehrin merkezi konumundaki sur içi İstanbul'dan ayrı bir yapı arz etmiş, aralarında gerek sosyal gerekse fiziksel açıdan bir ortaklık yakalamanın zor olduğu bu iki bölge birbirine yabancı kalmıştır. Beyoğlu-Galata'yı "19.yüzyıl Avrupa yaşam biçiminin Doğu Akdeniz'deki salaş bir modeli olarak tanımlayan ve bu semti kârgir binalarıyla, karşıdaki ahşap İstanbul'a tepeden bakan, sokaklarında farklı giyimde insanların gezindiği, değişik yemeklerin yendiği, farklı biçimde eğlenilen, özgün şivelerle yabancı dillerin konuşulduğu, yabancı kitap ve gazetelerin satıldığı ve Osmanlı aydınının Avrupa'yı gözlediği bir pencere" olarak değerlendiren İlber Ortaylı, İstanbul'dan Sayfalar isimli eserinde, bu karşı oluşun, sur içi bir yana Beyoğlu'ndaki yerli halk için dahi söz konusu olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: Beyoğlu'nun yerli halkı, daha doğrusu Osmanlı uyrukluları, ister Müslüman, ister Hıristiyan yahut Yahudi olsun, semtlerindeki Avrupalılara yabancı olarak bakarlardı. Hatta bu salt yabancılık değil, ayrı kültür, ayrı âdet, ayrı din demektir onların hepsi için. Aynı kültürle yoğrulan Galata, Beyoğlu'nun kozmopolit Osmanlıları için Avrupalı başka bir şeydi ve pek de hoş karşılanan biri değildi (2000:88). Bu durum Osmanlı toplumunun, milli kimlik gözetmeden Batılı malları ve insanları kısacası

Batılı olan her şeyi “Frenk” adı altında birleştirmesi olgusu ile bir araya gelince, Galata’da yaşayan gayrimüslim halk “Frenk”, Haliç’in karşı kıyısındaki bu semt ise çoğu zaman Frenklerin yaşadığı yer anlamında Frenğistan olarak isimlendirilmiştir. Edirneli Nazmî’nin nazire mecmuasında yer alan bir beyit, nüfus yapısı itibarıyla Osmanlı başkentinden ayrı bir yapı arz eden ve Frenğistan olarak isimlendirilen Galata’yı işaret etmekte ve “Anadolu içerisinde Frenğistan’ı görmek isteyen (kişi), o güzel şehri seyretmeye koyulsun” anlamında şöyle demektedir.

Mülk-i Rûm içre Frenğistânı görmek isteyen
Seyre geçsün dâyimâ ol şehri ra’nâdan yana
E.Nazmî Mecma’ü’n-nezâir g.176/2

17., 18. yüzyıllarda Doğu’ya giden seyyahların semtin, kiliseleri, törenleri, yabancı tüccar ve denizci nüfusuyla Hıristiyanlar için bir sığınak görüntüsü çizmesinden etkilenerek şu veya bu biçimde semtin “Frenk” havasından söz ettiklerini belirten bir kaynakta, bu imajı uyandıran sebeplerin başında Avrupalı tüccarların ve elçilerin varlığı ile Haliç’in kuzey kıyılarının neredeyse yalnızca Batı’dan gelen gemicilerce kullanılması gösterilmektedir. Ayrıca, çarşıları, mağazaları ve dükkânlarıyla dikkati çeken semte, bir de Frenk cemaatine ait Latin kiliselerinin eklenmesi bu ticaret ve diplomasi dünyasına ruhani merkezlerin de damgasını vurduğunun bir göstergesi olarak sunulmaktadır (Eldem-Goffman-Masters, 2000:165-166).

Galata’daki Frenk havasından söz eden ve son derece canlı betimlemeler ile semtin tarihi ve kültürel çekiciliğine ışık tutan seyyahların satırları, aynı zamanda Haliç’in diğer yakası ile bu semt arasındaki karşıtlığı da ifade eder görünmektedir. Thourneford, bu semtte Frenkler için yapılmış hanlardan ve buradaki lezzetli yemekler söz ederken; Miss Pardoe, “Müminler Şehri” olarak isimlendirdiği sur içi İstanbul’da, ne Frenklerin ne de Hıristiyanların ikamet etmesine izin verilmediği için, limanın karşısında kurulmuş olan Pera varoşlarının Avrupa sosyetesine için bir karargah konumunda olduğunu yazar ve Galata sokaklarını süsleyen evlere dair izlenimlerini şu sözlerle anlatır: “Garip renkli, boyanmış kil maketleri andıran evler sanki bir dokunuşla birbirine değiverecek gibi durur; her türlü dışsal düzeni, sıralılığı ve orantıyı hiçe sayarcasına girintili çıkıntılı bir hat izleyen bu evlerin tarif edilemeyecek pitoresk bir görünümü vardır” (2004:43). Amicis ise semtin mimari dokusunu özetlercesine burada borsa, kilise, manastır, hastane, mağazalar olduğundan bahsetmekte ve sözlerini “Sokaklarında sarıklarla fesleri görmezseniz, Şark’ta olduğunuza inanamazsınız. Her tarafta Fransızca, İtalyanca ve Ceneviz dili konuşulur”(55) diyerek sürdürmektedir.

Galata’ya dair notları olan seyyahlar arasında semtin panoramasını betimlemekteki ustalılığı ile dikkati çeken Bertrand Bareilles’in *İstanbul’un Frenk ve Levanten Mahalleleri* adlı eserinde, sur içi ve Galata arasındaki farklılıkların altını çizen satırları dikkate değerdir. Yazar bir yanda solda, minarelerden ve kurşuni kubbelerden oluşan etkileyici silüeti ile körfezin

sisli yamaçlarında kaybolan sur içini diğer tarafta ise feodal görünümlü büyük bir kulenin dibindeki modern kenti tasvir etmekte ve Galata'da sur içinde rastlanılan iç içe geçmiş yeşillik ve ahşap evler bileşimine rastlanmadığından söz etmektedir. O'na göre suriçi, Türk yaşamının ritüellerinden henüz kurtulamamışken, Frenk şehri olarak andığı Galata ve Pera ise yerel renklerden tamamen yoksun bir tablo çizmektedir. Yazar burayı, Türk rejimi altında Asya'nın Avrupa ile ilişki kurduğu bir ileri karakol, salonlarında sadece yabancı dillerin konuşulduğu bir Levant kenti olarak tanımlamakta ve sözlerini şu şekilde sürdürmektedir: "Avrupalı, bu semtte sadece kendine uyan toplumu değil, aynı zamanda kendi bireyselliğini koruma olanağı veren varoluş koşullarını buluyordu. Kuşkusuz yerel törelere kimi ödünler veriyor, ama aldığı kadar bir şeyler de katıyordu. Kahveler ve bakkallar Rum, moda ve tabelalar Fransız, paltolar İngiliz, birahaneler Alman, serenadlar İtalyan ya da İspanyol, kırmızı fesler, bekçiler, hamallar, kavaslar ise Türk renklerini taşıyorlardı (2003:32-37). Osmanlı toplumunun Galata'da yaşayan gayrimüslim nüfusa yani Frenklere bakışındaki olumsuzluk, bölgede yaşayan Hıristiyan güzeller söz konusu olduğunda farklı bir hal almakta, güzellere değer biçilememekte, sevgilinin dudakları Hz.İsa'nın ölümleri diriltiren mucizevi nefesiyle eş tutulmaktadır. Avnî, bir beytinde gulüv derecesinde bir mübalağa ile Hz. İsa'nın, bu güzelin dudakları ile hayat bulmuş olduğundan bahsetmektedir. Şâir, "(Galata'da) tavırları Frenklere benzeyen öyle bir Hıristiyan (güzele) rastladım ki; Hz. İsa'yı görenler, onun dudakları ile dirilmiş sanırlardı" anlamındaki beytinde tatlı dilli bir güzelin ağzından çıkan cana can katan sözlerin İsa'yı kıyamete kadar diri tutacak güçte olduğundan bahsetmektedir. Beyit aynı zamanda Hz. İsa'nın, Allah tarafından göğe yükseltildiği ve kıyamete kadar "diri" kalacağı inancına da gönderme niteliğindedir:

Bir Firengî şîvelü 'Îsâyî gördüm anda kim
Lebleri dirisidür dir idi 'Îsâ'yı gören
Fâtih Dîvânı g.61/2

Çoğunluğunu gayrimüslim halkın oluşturduğu bu yerleşim bölgesi, cennetteki hurileri andıran güzellere doludur. Bu nedenle orayı görenin cenneti anması, oradaki güzelleri görenin de cennet bağının servisine gönlünü kaptırması artık mümkün değildir. Avnî mahlaslı şâir Fatih Sultan Mehmed'in, İstanbul'u fetheden padişah olmanın da verdiği bir gururla söylediği "Galata'yı gören gönlünü Firdevs cennetine bağlamaz, oradaki gönlü süsleyen servi(boylu güzeli) gören, (cennetteki) servinin (adını) anmaz" anlamındaki,

Bağlamaz firdevse gönlünü Kalatayı gören

Servi aılmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören
Fâtih Dîvânı g.61/1

beyti, bu yönde bir söylemdir. A. Atilla Şentürk, beyitte Galata'nın Firdevs'ten daha üstün gösterilmek istenircesine bir ifade kullanıldığını, bunun da devrin geçerli hukuk kaideleri açısından son derece tehlikeli olduğunu vurgulamakta ancak "firdevs" kelimesinin sözlük anlamının aynı zamanda "içinde bağ kütükleri ve meyve ağaçları bulunan bahçe" anlamına geldiğini söyleyerek kaba sofuları çileden çıkartacak bu ifadelerin devrin ilim, irfan sahibi kişilerince rahatlıkla anlaşılabilirliğinin de altını önemle çizmektedir (2004:43)¹.

Hayâlî Bey, bu konuda bir adım daha ileriye gitmekte ve sürekli ibadet etmeyi öğütleyerek cennete gidebilmek için çabalayan zahidin bile İstanbul ve Galata'daki güzelleri görünce, bir daha cennetin adını anmayacağını söylemektedir. Beyit aynı zamanda, klâsik şiir geleneğindeki, sürekli dindarlık sergileyerek ibadet ve davranışlarına riya karıştıran "sofu" meşrebine yönelik bir eleştiridir.

Adın anmaz idüñ sofî dahı Firdevs-i a'lânıñ
Eğer ra'nâların görsen Sitanbul u Galatanıñ
Hayâlî Beg Dîvânı g. 248/1

Bu işveli, nazlı, kâfir güzelleri elde etmek, onlara baş eğdirmek de öyle kolay değildir elbette. Yine Avnî'ye ait bir beyit bu durumu son derece etkin bir söylemle izah etmektedir. İstanbul fatihi Sultan Mehmed "Ey Avnî! O güzelin sana esir olacağını, boyun eğeceğini sanma. Çünkü sen İstanbul şâhısın, o ise (güzellik ülkesi) Galata'nın şâhıdır" anlamındaki beytinde, öyle anlaşılıyor ki gayrimüslim bir güzelden söz etmektedir. Dolayısıyla sevgili, azınlıkların yaşadığı bir bölgede olması münasebetiyle "tebaa" durumundadır ve toplumda bir Müslüman'ın sahip olduğu hak ve mevkilere sahip değildir. Bu da klâsik gelenekte sözü edilen aşkın sınıf ve din farkı tanımadığını göstermekte, aşık olan kişi kudretli bir hükümdar dahi olsa bu yolda ağlayıp sızlaması gerektiğini dile getirmektedir (Şentürk, 2004:41). Beyit aynı zamanda, ne kadar fetihten hemen önce surlarının anahtarı kendisine teslim edilse de Galata'nın pek çok yönüyle ayrı bir dünya olduğunun ve bunun ardındaki yabancılığının bir ifadesi durumundadır.

'Avnîyâ kılma gümân kim saña râm ola nigâr
Señ Sitanbul şâhısuñ ol da Kalata şâhıdur
Fâtih Dîvânı g.14/5

¹ Beyit hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Nur Doğan, (2007), *Fatih Divanı ve Şerhi*, İstanbul: Yelkenli Yayınları. s. 203, A. Atilla Şentürk, (2004), *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul: YKY, s.44.

Galata'daki Hırsıyîyan güzellerle ayak seyranı etmek de klâsik şiirde çokca kullanılan bir tabirdir. Müslim tebaanın ve elbette şâirlerin Galata'yı gezip aynı zamanda oradaki Hırsıyîyan güzelleri seyre dalışları "ayak seyri" olarak isimlendirilmiştir. Yahyâ Beg, "A sofı! Şarabı terk ederek ömrünü boş kavgaların peşinde harcama, Galata'ya gel güzellerle ayak seyranı et" anlamındaki beytinde şöyle demektedir:

Şarâbı terk edip sũfi başını verme gavgâya
Güzellerle ayak seyrânın eyle gel Galataya
g.421/1

Yine Yahyâ Beg'e ait olan ve Galata'da ayak seyranını dile getiren şu beyitler ise aynı zamanda o dönemde Galata'dan denize girilebildiğinin bir belgesi durumundadır. Şâir, son derece usta bir söylemle güzellerden bazılarının soyunup denize girdiğinde suya çizilmiş bir resme benzediğinden bazılarının ise ayak seyranı etmek üzere gemiye bindiklerinden ve sedefteki inciyi andırdıklarından söz etmektedir:

Harâmîler gibi deryâ-yı 'ummân
Soyup her hûbı anda eyler 'uryân

Düşer âb üstine her sîm-sîmâ
Semâdan nûr iner deryâyâ güyâ

Ta'âlallâh zihî nakkâş-ı kudret
Yazar bu vech ile âb üzre sûret

Binüp keşfiye dahi nice dilber
Kalatada ayak seyrânın eyler

Sadef olur o keşfi-i şinâver
İçinde dilrübâlar lü'lü'-yi ter

(Yahyâ Beg İstanbul Şehrengizi b.115-119).

Güzellerle ayak seyranı ya da daha başka bir ifadeyle Galata'da serv-i sîmîn seyri semtin gizli ilişkilere de şahitlik etmesine neden olmuştur. Nitekim şâir Şem'î ve Mesîhî'nin bir gün Galata'daki güzelleri seyretmek için kiliseye varışları ve bunu gören zamanın şâirlerinden birinin de yazdığı şu kıt'a söz konusu duruma işaret etmektedir. Ancak kıt'ada yer alan Şem'î kelimesinin aynı zamanda "mum ile ilgili", Mesîhî'nin ise "İsâ peygamberin dininden olan kişi" anlamına geldiği de hatırlanmalıdır. (Çavuşoğlu, 1998:50)

Galatada Mesîhî deyre varmış
Meger Şem'î anın ile bile gitmiş

İşidenler galat idüp didiler
Mesihî kiliseye mûm iletmiş

Meşâirü's Şu'ârâ' da, şâir Mahremî hakkında bilgi verilirken söylenenler ise bu cazibe merkezinin sadece şâirlerin değil devletin yüksek dinî mevkilerindeki aydın kesimin bile içten içe ilgisini çektiğini göstermektedir. Âşık Çelebi, Müderris Pîrî Paşa-zâde Mehemmed Çelebi ve Aşçı-zâde Hasan Çelebi'nin tebdîl-i kıyafetle Galata'ya gidip bir suretle kiliseye girdiklerini ve bunları gören Mahremî'nin de şu kıt'ayı yazdığını söylemektedir:

Kalataya sanem seyrine gelmiş
Sitanbuldan bir iki din ulusu(407)

Galata'nın bu tarz bir gizliliğe şahitlik etmesinin ardında yatan neden semtin dönemin bâde içip güzel sevmeye en elverişli mekânı olmasıdır. Za'îfî'nin *Sergüzeşti*'nde ak bedenli, gümüş tenli, âhû oyunlu, sırma saçlı, sürmeli gözlü, kara kaşlı, inci dişli Galata güzellerini tasvir yolunda söyledikleri de semtin neden bu denli bir cazibe merkezi oluşu sorusuna verilmiş bir cevap niteliğindedir. Za'îfî'nin deyişiyle bir buse için can nakdine razı olmayan iman alıcı bu Hıristiyan güzeller aşıkları perişan eder ve âlem halkını aşıklara güldürürler (Üzümcü, 2008:182).

Galata, Osmanlı başkentinden ayrı bir yapı arz etmesine neden olan yabancı ve gayrimüslim yapısını zamanla mimarisi ve kurumlarıyla da pekiştirmiştir. Surlarla çevrili küçük bir kasaba iken; "bir kilisesi, bir hamamı, bir tiyatrosu, beş değirmeni, dört yüz hanesi ve kırk şehir muhafızı" (Deleon, 2000: 15) olduğundan söz edilen bu liman semti, elçilikler, yabancı banka ve okullar ayrıca gayrimüslim cemaatlere ait çeşitli ibadethanelerin açılması ile bir kat daha yabancılaşmıştır. Bunlar arasında, Galata mimarisinin eşsiz örneklerinden biri olan ve sözü edilmeden geçilemeyecek Galata Kulesi'dir. Jack Deleon, bir demlerin Ceneviz Kolonisine tepeden bakan Galata Kulesi'nin Cenevizliler tarafından Galata surlarının baş kulesi olarak yapıldığını ve burasının Bizanslılarca Büyük Burç, Cenevizlilerce İsa Kulesi olarak anıldığını yazmaktadır (12). Başına yeşil paslı sivri bir kukuleta geçirmiş bu kule (Gautier, 1999: 74) Haliç'in girişine ve Marmara'ya açılan bir alanda yükselmekte olup, zirvesinden İstanbul ve civarının tamamıyla görülebileceği bir konumda yer almaktadır. Kaynaklar bu özelliğinden dolayı kulenin uzun süre yangın gözetleme yeri olarak kullanıldığını yazmaktadır (Koçu: 1973: 5905). 18. yüzyılda İncicyan, 1717'den beri gece yarısını haber vermek için kulede davul çalındığını, zirvesinden İstanbul'un her yönünü görebilmesi nedeniyle, yangınları haber veren bir gözetleme kulesi olarak kullanıldığını dile getirmektedir. (1977:101), Amıcıs ise Galata'yı açılmış bir yelpazeye, tepenin üstüne yerleşmiş kuleyi ise bu yelpazenin sapına benzettiği betimlemesinin devamında kulenin çatısının altında koca şehirde ortaya çıkacak en ufak bir yangın alametini haber vermekle mükellef bir gözcünün gece gündüz nöbet

tuttuğu bir çeşit üstü örtülü ve şeffaf taraçaya benzeyen, çepeçevre camlı geniş pencereler bulunduğu bahsederek kulenin söz konusu işlevine işaret etmektedir.(2013:57). Bertnard Bareilles ise bu yangınları haber vermek için sallanan kırmızı renkli flamalardan bahsettiği notlarında daha ayrıntılı olarak şu bilgileri vermektedir: "İstanbul'da çıkan sayısız yangında bekçi bir tür çığırkanlık yapar. Kırmızı ceketli köşklüler, Galata ve İstanbul kulelerinin tepesine gündüz aynı renkteki flamalarını, geceleri de büyük ışıklı balonları çeker çekmez, Kandilli tepesindeki bir tabyadan halkı uyarmak için, yangın Pera ve Boğaz bölgesindeyse yedi, İstanbul'daysa beş pare top atışı yapılır." (2003:37)

Dönemin sosyal yaşantısının bir panoraması niteliğindeki klâsik şiirde de Galata Kulesi'nin bu fonksiyonuna işaret edildiği gözlenmektedir. Rezmî'nin "(Ey sevgilim!) Aşıkların sana (sadece) bayrak göstermektedirler, (onların) Rezmî gibi serdengeçti askeri yazıldığını sanma" anlamındaki beyti söz konusu durumu örneklendirmektedir. Şâir, sevgilinin aşkı ile yanma motifinden yola çıkarak, diğer aşıkların sevgiliye sadece "yanıyoruz" anlamında bayrak salladıklarını, ancak kendisinin gerçek bir aşık olarak serdengeçti askeri olarak yazıldığından bahsetmektedir. Ancak beytin tam olarak anlaşılabilmesi için "serdengeçti" nin ne olduğunun da bilinmesi gerekmektedir. Pakalın, "serdengeçti" için; "düşman ordusu içine dalmak veya muhasara edilen kaleye girmek için fedai yazılan efrada verilen addır. Düşman ordusuna dalmak üzere ayrılan serdengeçtiler düşman ordusunun sağ, sol veya arka tarafından ve hep birden hücum ederler, maksatlarına nail olmadıkça dönmezlerdi. Zaptı uzayan kalelere geceleyin merdiven kurmak suretiyle girerler, rastladıklarını kılıçtan geçirmek suretiyle maksadı temin ederlerdi" diye yazmaktadır. Dolayısıyla gerçek aşığa düşen, sevgiliye uzaktan bayrak sallamak değil, sevgilinin vuslatına nail oluncaya dek o yoldan dönmemek, Sâmiha Ayverdi'nin deyişiyle; "serdengeçti misali, tâ içinden vurulmuşların ateşi ile coşup, bir sevdalının bağı gibi yanıp tütmektir" (1971:4).

Saña bayrak gösterürler sanma kim 'âşıklarun
Rezmîveş yazıldı serden geçdi mânend-i sipâh

Rezmî Dîvânı g.474/5

Gelibolulu Âlî Dîvânı'nda yer alan bir beyit de yine sözü edilen duruma işaret etmektedir.

Gice âhum şerârı bir alay gösterdi bâlâdan
Nice bayraklar açdı şu'leler nârencî vâlâdan
Gelibolulu Âlî Dîvânları g.999/1

E. Amıcsı'nın Galata'da bizzat tanık olduğu bir yangın hadisesine dair notları yine Galata Kulesi'nin söz konusu fonksiyonunu ifade etmek adına önemlidir. Gezgin, *İstanbul* adlı eserinin "Yangın Var!" bahsinde, Galata bölgesindeki ilk yangını anlatırken önceleri serasker zabıtları gelmeden yangına müdahale etmenin yasak olduğunu anlatır ve şehir ahalisinin yangından haberdar edilmesi ritüelini şöyle ifade eder: "Galata Kulesi'nin ve Serasker Kulesi'nin tepesindeki gözcüler dumanı görüp gündüz yangınlarını haber veren büyük kırmızı sepetleri asmışlar. Şehrin bütün bekçileri, ellerindeki uzun sopaları yere vura vura, "Yangın var!" diye felaketi haberini vererek koşuşturmaya başlamışlar, buna kışlalardaki bir sürü davulun boğuk, telaşlı sesi karşılık vermiş. Tophane topu, sesi Marmara Denizi'nden Karadeniz'de kadar işitilecek şekilde üç kez gürleyerek, bütün şehre tehlikeyi haber vermiş" (2013:210).

Galata Kulesi ile ilgili bir diğer önemli not, kulenin Osmanlılar döneminde tersane emrine verilerek bir süre zindan olarak kullanılmış olmasıdır (Akın, 2005:186, Koçu, 1973:5901, Eyice, 2006:198). XVI. yüzyılda kule Kasımpaşa Tersanesinde çalıştırılan harp esiri Hıristiyanların yerleştirildikleri bir yer olmuştur (Koçu, 1973:5903). Nâbî'nin "Bırak gönül siyah saçının hayaliyle hicran zindanında kalsın. Cezadan korkmayan hırsız için tersane selamet yeridir" anlamındaki beyti, tersâne kelimesinin bir ceza kurumu olarak kullanıldığını göstermektedir. Gemi yapılan ya da tamir edilen yer anlamındaki tersane, eskiden katil ve hırsızları hapsedtikleri tersanedeki zindana nispetle anılmıştır (Onay, 2004:439).

Ko dil kalsun hayâl-i zülf ile zindân-ı hicrânda
Olur cây-ı selâmet düzd-i nâ-tersâna tersâne

Nâbî Dîvânı g.754/7

Son derece yoğun bir gayrimüslim nüfusun yaşadığı ve Frenk kültürünün her yönüyle hakim olduğu Galata'da, bu havayı biraz olsun perdeleyen önemli bir yapı vardır ki, o da bölgenin İslâmî dönem yapıları arasında özel bir yer tutan Mevlevîhâne'dir. İstanbul'da kurulmuş Mevlevî dergâhların en eskisi olan yapı, Sultan İkinci Bayezid zamanında, Gül Baba diye anılan bir münzevî dervişin isteği ile kurulmuş (Koçu, 1973:5912), yetiştirdiği bilgin ve sanatçılarla gündelik hayatın kültürel dokusunu zenginleştirmiştir. Bu önemli merkez belki de en canlı haliyle Batılı gezginlerin eserlerine konu olmuştur. Mevlevîhâne'deki musikiyi Üsküdar mezarlıklarının servilerinde inleyen bir rüzgara benzeterek, gözleri açık iken insana rüyalar gördürüyor diyen Amıcsı, hayranlıkla izlediği dervişleri ve onların semanı tasvir yolunda şöyle demektedir: "Bir defa çevreyi döndükten sonra mihrabın önünde ağır ve muhteşem bir hareket ile karşılıklı ikişer ikişer eğilirler, sonra sırtlarından canlı bir hareketle cübbelerini yere atıp bembeyaz uzun entarileri ile, kollar açık, baş bir cezbe ile yana eğilmiş, dönmeye başlamaları çok çok güzel bir sahnedir. Ben Mevlevî dervişlerinde hârikulade kıvrak,

yorulmaz, sanatını son derece dikkatle yapan bir rakkas şahsiyeti gördüm, hatta bazılarının yüzlerinde tebessümler bile gördüm." (2013:309).

Galata deyince akla ilk gelen bu semtteki meyhaneler ve onların etrafında teşekkül eden içki âlemleridir. Lâle devrini kapsayan ve Tanzimat'a kadar devam eden süreçte İstanbul günlük yaşamına damgasını vuran seyrana çıkışlar, akşam piyasaları, Boğaz ve Haliç sularında serv-i sîmîn seyirleri yanında sözü edilen içki âlemleri şehrin gecelerine ayrı bir renk katmış, kimi zaman acımasız önlemlerle yasaklanmaya çalışılsa da giderek daha zengin bir kültüre dönüşmüştür (Sakaoğlu-Akbayar, 50-74). İlber Ortaylı, İstanbul halkının, töreniyle, mezesiyle, özgün sohbetleriyle içki ve meyhane hayatını sevdiğini, içki kültürünün sadece Beyoğlu'nda değil kendine özgü renkleriyle her yerde var olageldiğini yazmaktadır (85).

Meyhanelerinin çokluğu, büyüklüğü ve işlerini iyi yapan Rum meyhanecileriyle ilgi odağı olan Galata, söz konusu içki âlemlerinin vazgeçilmezlerinden olmuş, semtteki meyhaneler, bölgenin yerli halkı ile Akdeniz limanlarının kozmopolit denizcilerinin kaynaşma noktası durumuna gelmiştir (Işın, 1995:46) 17. asrın usta kalemlerinden Evliya Çelebi'ye göre "Galata demek meyhane demektir ki âdem canı, ruh gıdası, kuş sütü hep Galata'da bulunabilir şeylerdir" (1969:132). Bu söz semtin dokusunu tek cümle ile özetler niteliktedir. Bölgedeki meyhanelere ilişkin bilgi veren kaynaklar arasında Polonyalı Simeon'un "İstanbul şehrine ve limanda açık denize nazır geniş ve üç-dört katlı yüksek meyhaneler vardır. Burası her türlü zevk ve safa yeridir" (Aybet, 2003:491) sözlerine ek olarak, Ahmed Mithat Efendi'nin *Dürdane Hanım* romanının ilk sayfalarındaki Galata meyhanelerini tasvir eden sözleri, bölgedeki meyhanelerin yapısına dair önemli bilgiler vermektedir. Muharririn, "Galata'dan geçerken bir takım meyhâneler görürsünüz ki, cepheleri on beşer yirmişer metreyi, derinlikleri ise otuzar, hatta kırkar metreyi bulur" diye başlayan sözleri, "bu meyhânelerin sokaktan yana yakın bir yerinde süslüce bir tezgah görünür. Tezgahın ön tarafında eski Yunanlıların içki putu Baküs'ün çakır keyif resmi mevcuttur" şeklinde sürmekte ve çoğu çivit rengine boyanmış büyük içki fiçilerinin betimlemesiyle sona ermektedir.

Galata demek meyhane demek olunca bu semtin klâsik şiire en fazla konu olan yönünün de bu olması kaçınılmazdır. Şâir Vücûdî'nin *Hayâl ü Yâr* adlı mesnevisindeki şu beyit Galata bölgesinin meyhanelerle dolu olduğunu ve beylerden düşkünlere kadar toplumun her kesiminden insanın buranın müdavimi olduğunu ifade eder niteliktedir:

Galata cânibinde mugbeçeler
Begler üftâdeler içüp geçeler
b.2741

Bu nedenledir ki, bölgeye Osmanlı yazarlarınca “işret-hâne-i dünya” gözüyle bakılmıştır. Şâir Helâkî, mutluluk madeni, vefâ meydanı, yiyip içme âlemlerinin gül bahçesi olarak vasıflandırdığı semtin sonsuza kadar var olmasını dilemektedir.

Safâ kânı vefâ meydânı ‘işret gülsitânıdır
İlâhî yıkma bünyâdın Sitanbuluñ Kalatanuñ
Helâkî Dîvânı tah.5-V/2

Galata sonsuza dek var olmalıdır çünkü İstanbul’da yaşanan gam ve keder ancak orada unutulabilecektir. Revânî, “Dert ve keder İstanbul’da gönül kalesini zaptetti. Gidelim biz de Galata’ya yerleşelim” anlamındaki beytinde şöyle demektedir.

Aldı gam çünkü Sitanbulda gönül kalâsını
Varalum biz de Galatayı hisâr eyleyelüm
Revânî Dîvânı g.247/6

Rind meşrebinin ve arif olmanın şartı elden saf şarabı bırakmamak ve Galata’ya varıp içki içmektir. *Revânî Dîvânı*’nda yer alan “Rind isen saf şaraba olan ilgini kesme, arif isen Galata’ya (şarap içmeye) git” anlamındaki beyit bu yönde bir söylemdir:

Rind isen meyli koma câm-ı musaffâdan yana
Ârif isen götür ayagı Galatadan yana
Revânî Dîvânı g. 7/1

Klâsik şiirin rind meşrep şâiri için içip sarhoş olarak Galata’da yatıp kalmak bulunmaz bir nimettir.

Müyesser ola mı sâkî baña bu dâr-ı dünyâda
İçüp mest-i harâb olup yatup kalmak Kalatada
Helâkî Dîvânı g.126/1

Öyle bir nimet ki; şarap kadehinin dibindeki son yudumun kölesi olup Galata’da yatıp kalmak, cihanın şahı olmaktan daha mutluluk vericidir. Dolayısıyla da tercih sebebidir.

Muhassal yig gelür baña cihânüñ şâhı olmakdan
Gedâ-yı cür’a-h’âr olup yatup kalmak Kalatada
Helâkî Dîvânı g.126/4

Galata’daki eğlence meclislerinin tasvirine yönelik en güçlü betimleme, 16. yüzyıl tezkire yazarlarından Latîfî’ye aittir. Yazar, *Evsâf-ı İstanbul* adlı eserinde Galata’yı şu sözlerle anlatırken aynı zamanda klâsik şiir geleneği dahilinde söylenenlere de tercüman olmaktadır. “İşrethâne-i dünyâ olan bu beldenin halk arasındaki ismi Kalata’dır. Ays ü işrette mesel haline gelmiştir ehâlisi ekseriyetle hıristiyandır. Frenk bütleriyle dolu olan bu belde insanı dinden imandan çıkarır. Bura ehâlisinin ellerinden câm düşmez, ekseriyetle sarhoş dolaşırlar. Derdlerini unutup gün geçirmek avunmak için buraya

gelen Müslümanların yakaları yırtılıp sarıkları perişan olur. Sâzendeler ve hânendeler burayı makam edinmişlerdir...İnsanın buralara düştükten sonra kendini kurtarması zordur" (1977:XXII).

Bu doğrultuda Ravzî'nin "Ey Ravzî! Yiyip içme kayığı ile Galata'ya geçip yakalarını gül gibi parçala" anlamındaki;

Zevrak-ı 'îş u neşât ile Kalataya geçüp
Ravziyâ gül gibi çâk eyle girîbânları
Ravzî Dîvânı g.642/5

beyti Latifi'nin dediği gibi buraya düşenlerin yakalarının yırtılıp perişan olacağına, Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı'nda yer alan ve "Galata'nın gezinti ve eğlence yerleri çok avlayıcıdır, (orada) tavşan avlayıcıları pek çoktur (ama) yazık ki (o tavşanlar) tutulmaz" anlamındaki beyit ise oraya düşenlerin bu eğlence meclislerinden kendilerini kolay kolay kurtaramayacaklarına işaret etmektedir:

Mesîre yerleri çok saydgâhdur Galata
Tutulmaz âh ki tavşan-şikârî pek çokdur
M.Pertev Dîvânı g.97/2

Meyhane kültürünün bu denli yoğun olduğu bir bölgede içkinin verdiği zevk ve safa kadar onun yasaklanmasından duyulan rahatsızlık ve öfke de dile getirilmiştir. Dolayısıyla Galata, içkinin yasaklandığı dönemlerde de bu yönüyle zikredilerek klâsik şiire konu olmuştur. A.Talat Onay, Kânûnî Sultan Süleyman devrinde, onun bir fermanıyla İstanbul'a şarap getiren gemilerin İstanbul'la Galata arasındaki limanda yakıldığını, yalnız iştret değil, saz ve sözlerin dahi yasak edildiğini yazmaktadır. Bâkî, "Padişahın kahur kılıcı meyhane yolunu keserek İstanbul'la Galata'nın arasını denizle ayırdı" anlamındaki beytinde kimse İstanbul'dan Galata'ya geçemez oldu diyerek bu olaya işaret etmektedir:

Reh-i mey-hâneyi kat' itdi tîg-i kahrı sultânun
Su gibi arasın kesdi Sitanbul u Kalatanun
Bâkî Dîvânı g.279/1

Şarabın yasaklanması şâirler için ölümle eş değerdir. Şâir Nev'î, "A sofu! Boğazdan Mesih'in suyunun damlasını dahi geçirmezler, Galata'nın yasağı insanoğlunu öldürmez mi" anlamındaki beytinde, boğaz kelimesini iki anlama birden gelecek şekilde kullanmıştır. Şâir, hem şarap getiren gemilerin yakılarak bölgeye girişlerine izin verilmediğini, hem de bir yudum şarap içmenin bile yasaklandığını anlatmaktadır. Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen ve İsa'nın kanı olarak algılanan şarabı ifade etmek üzere

âb-ı Mesihâ ibaresinin özellikle kullanıldığı beyit, aynı zamanda bölgenin gayrimüslim yapısına da bir gönderme niteliği taşımaktadır.

Geçürmezler bogazdan katraca âb-ı Mesihâyı
Yasagı âdem öldürmez mi hey sûfi Kalatanuñ

Nev'î Dîvânı g.257/2

Sonuç olarak görülüyor ki, İstanbul'un Avrupa'ya açılan penceresi sayılan ve Doğu'daki Batı'yı temsil eden Galata, gerek Batıların gerekse Osmanlı aydınlarının içten içe ilgisini çekmiş ayrıcalıklı bir semttir ve İstanbul yaşamındaki ayrıcalıklı yerini ve vurgusunu her zaman korumuştur. Fiziki konumu, gayrimüslim nüfus yapısı, meyhaneleri, mevlevîhânesi ve kulesi ile söz konusu edilen semt, Osmanlı'da Haliç'in karşı kıyısıyla pek çok bakımdan ters düşüp, ilişki kurmaktan kaçınılan bir yabancılığı temsil etmiş, aynı zamanda tebdîl-i kıyafet kaçamakların ardında gizli ilişkilere de şahit olmuştur. Suriçi İstanbul'a nazaran daha özgür bir yaşam sunan, meyhane ve içki âlemlerinden, hıristiyan güzellerle ayak seyranına kadar hayattan kâam almanın pek çok pratiğinin yaşandığı Galata, önemli bir değerdir ve keşfedilme zorunluluğu vardır. Döneminin sosyal yaşantısına her yönüyle tanıklık eden klâsik Türk şiiri de Galata'ya ve oradaki yaşama dair pek çok ayrıntıyı bünyesinde barındırması sebebiyle Galata'yı keşfetme yolunda önemli bir kaynaktır ve çalışmada sunulan örnek beyitler göstermektedir ki Galata her yönüyle ve en canlı haliyle klâsik Türk şiiri metinlerinde okuyucusuna kapılarını aralamakta ve keşfedilmeyi beklemektedir.

Kaynakça

Açıköz, Namık, "Fethettiği Şehri Bir Güzele Bahşeden Padişah: Fatih", *I. Uluslar arası Türk Kültüründe İstanbul Bildirileri*, İstanbul, Beşir Kitabevi, 2008, s.83-89.

Ahmed Mithat Efendi, *Dürdane Hanım*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1974.

Akın, Nur, *Galata ve Pera : 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Literatür Yayıncılık, 1998.

Aksoyak, İsmail Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Divanları (I-II-III)*, Harvard: The Department of Near Eastern Languages & Civilizations, Harvard University, 2006.

Altınay, Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Haz. Sami Önal, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

Altınay, Ahmet Refik, *Kafes ve Ferace Devrinde İSTANBUL*, Haz. Tahir Yücel, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1998.

Amicis, De Edmondo, *İstanbul*, Çev. Beynun Akyavaş, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2013.

- And, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul: Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, 1994.
- Aydemir, Yaşar, *Vücûdî, Hayâl u Yâr*, Ankara, Birleşik Kitabevi, 2007.
- Ayverdi, Sâmiha, *İstanbul Geceleri*, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1971.
- Bâkî Dîvânı*, Haz. Sabahattin Küçük, Ankara, TDK Yayınları, 1994.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, *Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri*, İstanbul, Selis Kitaplar, 2007.
- Bareilles, Bertnard, *İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri: Pera- Galata-Banliyöler*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2003.
- Çavuşoğlu, Mehmed, *Dîvanlar Arasında*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.
- Çöl, Nilgün, "16.Yüzyıla Kadar Galata'da Kentsel Dokuyu Etkileyen Faktörler", *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring 2009, s.681-695
- Deleon, Jak, *100 İstanbul*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.
- Doğan, Muhammed Nur, *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*, İstanbul, Yelkenli Yayınevi, 2007.
- Duhanî, Said N., *Beyoğlu'nun Adı Pera İken: Geri Dönmeyecek Zamanlar*, Çev. Nihal Öno, İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, 1990.
- Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir*, Haz. M. Fatih Köksal, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2001.
- Eldem, Edhem vd., *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*, Çev. Sermet Yalçın, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, Çev. Zuhuri Danışman, İstanbul, Kardeş Matbaası, 1969.
- Eyice, Semavi, *Tarih Boyunca İstanbul*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006.
- Freely, John, *The Companion Guide To ISTANBUL And Around The Marmara*, Woodbridge, Companion Guides, 2000.
- Gautier, Theophile, *İstanbul, Dünyanın En Güzel Şehri*, Çev. Nuriye Yiğitler, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2007.

Goytisolo, Juan, *Osmanlı'nın İstanbulu*, Çev. Neyyire Gül Işık, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Hayâlî Bey Dîvânı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, Akçağ Yayınları, 1992.

Helâkî Dîvânı, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul, Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982.

Işın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat: İnsan, Kültür ve Mekân İlişkileri Üzerine Toplumsal Tarih Denemeleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

İncicyan, P.Ç., *18. Asırda İstanbul*, Çev. Hrand D. Adreasyan, İstanbul, Baha Matbaası, 1977.

Karavelioğlu, Murat A., *XVI. Yüzyıl Şâirlerinden Prizrenli Şem'î'nin Dîvânı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2005.

Kaya, Bilge, *Hisâlî Hayatı Eserleri ve Metâliü'n Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2003.

Kılıç, Filiz, *Meşâirü'ş-Şuarâ (Âşık Çelebi Tezkiresi), İnceleme-Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1995.

Za'îfî, *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî*, Haz. Mehmet Ali Üzümcü, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Koçu, Reşad Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, S.171, C.II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

Koçu, Reşad Ekrem, *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri*, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2002.

Kuban, Doğan, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Latîfî, *Evsâf-ı İstanbul*, Haz. Nermin Suner, İstanbul, Baha Matbaası, 1977.

Livâyî Dîvânı, Haz. Köksal Seyhan, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2002.

- Muwakkıt-zâde Pertev Dîvânı*, Haz. Ekrem Bektaş, Malatya, Öz Serhat Yayıncılık, 2007.
- Nâbî Dîvânı*, Haz. Ali Fuat Bilkan, Ankara, MEB Yayınları, 1997.
- Onay, A. Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, İstanbul, MEB Yayınları, 2004.
- Ortaylı, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, "Kule-i Zemîn" Maddesi, C.III, s.315, İstanbul, MEB Yayınları, 1993.
- Pardoe, Miss, *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, Çev. Banu Büyükkal, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004.
- Ravzî Dîvânı*, Haz. Yaşar Aydemir, Ankara, Birleşik Kitabevi, 2007.
- Revânî Dîvânı*, Haz. Ziya Avşar, Konya, Sebat Ofset Matbaacılık, 2007.
- Rezmî Dîvânı*, Haz. Mehmet Gürbüz, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Sakaoğlu-Akbayar, Necdet-Nuri, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul, Creative Yayıncılık, 1999.
- Şeker, Mehmet, *Anadolu'da Bir arada Yaşama Tecrübesi: Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar'da Müslim-Gayr-i Müslim İlişkileri*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Şentürk, A. Atilla, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Türker, Orhan, *Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2000.
- Üçel-Aybet, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Vratislav, Baron V., *Baron Vratislav'ın Anıları: XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler*, Çev. M. Süreyya Dilmen, İstanbul, AD Kitapçılık., 1998.

Yahyâ Bey Dîvânı, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.

